

Секція 4. Теорія і методика професійної освіти

Гончарук В. В., викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Історія людства нерозривно пов'язана з історією природи. На сучасному етапі питання традиційної взаємодії людини з природою переросли в глобальну екологічну проблему. Якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо ставитися до природи, вони знищать себе. А щоб цього не сталося, треба виховувати екологічну культуру і відповідальність молоді.

У міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства, велика увага приділяється екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію у світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації. Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту.

Проблемам підвищення рівня екологічної культури молоді присвячені праці таких учених, як: І. Л. Абалкіної, О. С. Мамешиної, І. О. Моткіна, С. С. Куруленко, Л. Д. Курняк, Г. Г. Науменко, Н. В. Пахомової, В. А. Процюк, Г. П. Пустовіта.

Курняк Л. Д. спрямовує увагу на екологічну культуру у значенні розуміння сучасних екологічних проблем держави і світу, усвідомлення їх важливості, актуальності й універсальності; втілення кращих традицій українського народу у взаємовідносинах із довкіллям, виховання любові до рідної природи; оволодіння нормами поведінки у довкіллі (Курняк, 2006: 35).

Зміст кожного з навчальних предметів може забезпечити формування екологічної культури, розвиток екологічно вихованої людини. Екологічна культура охоплює три складники: інтелектуальний (рівень екологічних знань); ціннісний (рівень екологічної свідомості) і діяльнісний (запас практичних умінь у справі охорони природи). Поєднання цих складників (знань, досвіду діяльності, ціннісних орієнтирів), що реалізуються у змісті всіх навчальних предметів, визначає ефективність формування екологічної культури людини (Величко, 2002: 31).

Екологічна свідомість – це індивідуальна і колективна (суспільна) здатність усвідомлювати нерозривний зв'язок кожної окремої людини і всього людства загалом з цілісністю і відносною незмінністю природного середовища існування людини, усвідомлення необхідності використання цього розуміння у практичній діяльності, не порушуючи зв'язок і колообіг природного середовища і сприяючи їхньому поліпшенню для життя нинішнього та майбутніх поколінь людей (Платонов, 1989: 53).

На думку С. Д. Дерябо, під екологічною свідомістю слід розуміти сукупність уявлень про взаємозв'язки у системі «людина – природа» і в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій взаємодії з нею. Екологічна свідомість – це вищий рівень психічного відображення природного, штучного і соціального середовища та свого внутрішнього світу; рефлексія місця та ролі людини в екологічному світі, а також саморегуляція цього відображення (Дерябо, 1996: 321).

Основною метою екологічної освіти є формування фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності.

Ця мета досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної діяльності. Найголовніше завдання екологічної освіти – формування екологічної культури всіх верств населення. Реалізація цього завдання передбачає:

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави і світу, усвідомлення їх важливості, актуальності й універсальності (зв'язку локальних із регіональними та глобальними);
- відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах із довкіллям, виховання любові до рідної природи;
- усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого й неживого в організованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків та самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому, регіональному, національному і глобальному рівнях, вміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей і колективів;
- вироблення умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки;
- виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження.

Екологічна освіта на порозі III тисячоліття стала необхідною ланкою гармонійного й екологічно безпечного розвитку. Екологічне виховання й інформування населення, підготовка висококваліфікованих фахівців названі пріоритетними у програмних документах міжнародного форуму XX ст. в Ріо-де-Жанейро (1992), присвяченого навколишньому середовищу та сталому розвитку.

Екологічна культура особистості складається із трьох взаємопов'язаних складників: екологічних знань, екологічних переконань, екологічної діяльності.

Екологічне знання – це результат пізнавальної діяльності людини (або просто життєдіяльності індивіда) як реакція суб'єкта пізнання на довкілля. Екологічне

знання може розглядатися також як форма здатності цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім середовищем і в сукупності цих двох аспектів – як деяка модель поведінки у навколишньому світі.

В. О. Сухомлинський розглядав переконання не лише як усвідомлення людиною істинності світоглядних і моральних понять, а й як особисту її готовність діяти відповідно до цих правил і понять. Переконаність ми спостерігаємо тоді, коли діяльність людини мотивується світоглядом, коли істинність того чи іншого поняття не тільки не викликає в людині сумнівів, а й формує її суб'єктивний стан, її особисте ставлення до істини (Сухомлинський, 1976: 542). Слушне визначення цього поняття запропонувала С. В. Совгіра: «Екологічні переконання (ставлення до екологічних проблем) – це один із основних компонентів екологічного світогляду, до якого входять: пізнання (знання); ціннісна оцінка, мислення, свідомість і конкретні практичні дії (відповідна до наявної свідомості поведінка)» (Совгіра, 2011: 279).

Екологічна діяльність є центральним елементом екологічної культури, остання передбачає наявність у людини екологічних знань, високої екологічної свідомості, екологічних переконань, а також практичні дії, які узгоджуються з вимогою дбайливого ставлення до природи. Формування та подальший розвиток екологічної свідомості українців може стати основою самоусвідомлення в сучасному світі, базисом національної самоідентифікації.

Екологічна діяльність (природоохоронна робота) відіграє значну роль у формуванні екологічних переконань у студентів природничих спеціальностей закладів вищої педагогічної освіти, оскільки має широкі можливості для закріплення екологічних знань.

Отже, можемо з впевненістю сказати, що екологічна освіта повинна стати невід'ємною частиною підготовки майбутніх фахівців і пріоритетним напрямом державної стратегії стійкого розвитку. Вона становить безперервний процес

навчання, виховання і розвитку особистості, який спрямовується на формування системи наукових і практичних знань і вмінь, ціннісних орієнтацій і поведінки.

Розв'язання проблем охорони природи і раціонального природокористування неможливе без формування високого рівня екологічної культури молоді.

Від того, наскільки глибоко студенти усвідомлять потребу дбайливого, бережливого ставлення до природи як національного суспільного багатства, вмітимуть передбачати наслідки своєї поведінки, а також дій інших людей у природі, спиратися на глибоко наукові знання під час вибору рішень щодо природи у процесі своєї трудової діяльності, істотною мірою залежатиме майбутнє людства.

Література:

1. Величко Л. П. Про координацію змісту шкільних природничих предметів. *Шлях освіти*. 2002. № 4. С. 30–32.
2. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология. Ростов на Дону: Феникс, 1996. 480 с.
3. Платонов Г. В. Диалектика взаимодействия общества и природы. М.: Издательство МГУ, 1989. 189 с.
4. Совгіра С. В. Технологія та організація природоохоронних робіт: підручник / С. В. Совгіра, Г. Є. Гончаренко & С. О. Люленко. К.: Науковий світ, 2011. 319 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. К.: Радянська школа, 1976. Т. 2. 670 с.
6. Курняк Л. Д. Екологічна культура: поняття і реальність. *Вища освіта України*. 2006. № 3. С. 32–37.